

«LLIBRE DEL MERCURI»: EL TRACTAT

ÀNGEL TERRON, *Llibre del mercuri*, Llibres del Mall, Barcelona, 1982.

*Iniciació a la química*¹ va suposar, l'any 1977, l'entrada d'Àngel Terron, de la seva obra, en la vida pública de la literatura. Una entrada feta des de la quasi marginalitat, no només geogràfica, sinó també per les característiques de la col·lecció on s'encabia i per l'obra mateixa. Aquest passar despercebut, aquest forçat cremar en somort a què es veuen reduïdes la majoria d'aquestes publicacions, en aquest cas es va veure del tot capgirat. L'autor i la seva obra, a poc a poc, anaven trobant adeptes, còmplices i ressons, malgrat —o precisament perquè— la crítica «normal» i més o menys oficial del país —si no m'erro— va pràcticament ignorar-lo. Per als lectors (i descobridors), el llibre va resultar una peça «rara», «insòlita», «curiosa», i que gosava poetitzar amb la química orgànica, la dissimetria molecular o Boyle i Hooke. Però en tot això, en qualsevulla consideració que se'n fes, hi havia sempre una constant. *Iniciació a la química* era —quedava clar— una obra rigorosa i profunda, un treball que no cercava un camí, sinó que ja el tenia força ben après i el seguia amb passes precises i mesurades. *Iniciació a la química* era, esperançadament, un inici que havia de tenir forçosament continuïtat.

I ara ens arriba *Llibre del mercuri*.² Després de l'aprenentatge, el mestratge. Si en la primera obra el poeta és l'iniciat, ara serà l'iniciador. Si a *Iniciació a la química* l'aprenent rep de la ciència i dels científics predecessors i mestres tot allò que serà (o ja és) poesia, a *Llibre del mercuri* el poeta —el mestre— ja no rep, sinó que domina i dóna, i el llibre esdevé, no ja un procés d'iniciació, sinó un tractat, un estudi; el llibre (*del mercuri*) que elabora aquest mes-

1. Àngel Terron: *Iniciació a la química*. Tafal. Ciutat de Mallorca, 1977.

2. Lamento no poder referir-me a NOEMA («plaquette» de poemes, editat el 78 per «la musa decapitada») per impossibilitat de consulta. Al Principat arriben grans quantitats d'ensaïmades i sobrassada, però no res, o molt poc, del que de debò es fa a les Illes. De tota manera, aquesta mancança no crec que pugui afectar de gaire aquesta ressenya, basada en els dos «llibres» publicats fins ara per l'autor.

tre en possessió dels secrets del món (la química, la poesia) i que ordena i fa —diu— a la seva mesura i concert.

Com a mestre, com a celebrant del ritual, l'iniciat sap que sempre serà deixeble de la ciència, que sempre haurà d'aprendre d'ella i endinsar-s'hi tenaçment, profundament.

*En sentit contrari a la suor, el dimetilsulfòxid ens penetra,
descarna el cos, muda el seu prisat intern.³*

Talment el dimetilsulfòxid, li cal entrar al cos de fets i postulats i, un cop a dins, mirar-lo amb altres ulls, fer-lo —tal com és— un cos nou

El vidre es doblega al so de la mirada al seu paradís⁴

així, ell mateix esdevindrà com aquell record:

Breu el mai no dit: remembr un home nedant dins la pedra⁵

i també observa el món de fora la pedra amb uns altres ulls —aquests—, un altre món:

*No serà el seu cos el·lipsoidal
clivellat per decurs freturós,
emperò per la força de l'acció:
arbraran a les terres fredes
o fragments dels seus cotilèdons
es disposaran entre les dents i genives humanals,
es desfaran del seu gust àcid
i la seva vana agitació se'ns farà present.
Serà el defalliment de la còrpora,
l'audició dels crits geminals,
la fecundació de les papilles gustatives.⁶*

3. Àngel Terron: *Llibre del mercuri*, pàg. 16.

4. *Op. cit.*, pàg. 16.

5. *Op. cit.*, pàg. 15.

6. *Op. cit.*, pàg. 29 (*Entrada d'hivern*).

Així és —també— com es fa el químic-poeta, i quan, com *Tot sintetitzant un nou complex de coordinació*,

*Ja no pensa en almuds: és ara el bard,
proclama de l'amic, foll pels gentils,
amb la llana vestit com els humils.*⁷

Foll pels gentils, vestit com els humils; el mestre no té cap aurèola de divinitat, i ho sap, i se n'alegra. No és home de setial, ni pontífica. Continua amb el mateix esperit de deixeble, d'espectador, d'expectant, de sorprès observador de l'entorn.

El poema que obre el llibre és ben definitori d'aquesta actitud i de la del poeta en tot el llibre.

*Renuncia a construir monstres, coets, templaris, espases: no és aquest el teu alè. Cura dels fruits, de les pomes odorants com la fam; aprèn a conèixer com a netes les taronges amb floridura.*⁸

No pot ser més explícit. Només cal que ens fixem en els termes que empra: l'oposició i la resultant: Renunciar a construir ↔ curar de. Monstres, coets, templaris, espases (grans coses i artificials-artificioses) ↔ fruits, pomes odorants com la fam (com la necessitat, un signe biològic —bioquímic— de l'animal). Aprendre a conèixer com a net, com a bell, com a objecte d'admiració i d'estudi tot allò que la natura creï —construeixi—, sigui quina sigui envers aquest element la humanal disposició.

I en el mateix aplec hi trobem una altra mostra de la disposició i la visió del poeta. L'aplec s'intitula *la festa de la sal*; el seu últim poema, l'onzè, conclou:

*¿Quan arribarem a la festa de la sal?*⁹

Quedem-nos en aquest primer recull. Quan el poeta, tots els seus sentits, reben el món, la natura, i en participen, arriba la pregunta:

7. *Op. cit.*, pàg. 26 (*Tot sintetitzant un nou complex de coordinació*).

8. *Op. cit.*, pàg. 9.

9. *Op. cit.*, pàg. 19.

*Ens negarem a fer calligrafies?*¹⁰

i la resposta, deixada a l'atzar (però no tant):

*Ho jugarem a cartes: «The Fool»*¹¹

(recordem: *foll pels gentils*¹²).

El poeta mira expectant, contempla i reflexiona, fins i tot el sorprenen els seus descobriments, i demana, es demana. Passa a oferir-nos aquesta seva expectació, aquesta visió particular que rep de la natura i de l'home (d'ell mateix),

*Algun jorn dos mots es creuraran dins el teu encèfal i serà generada una terra virtual, bona per a l'animal,*¹³

i ens l'ofereix, de bon principi, tal com la rep; és el missatger

*Si jo no som la veu, ni la veu de la veu: som una serp.*¹⁴

Però

*A la nostra demanda, com il Giotto, sols ens ofereix un cercol. Ens mira amb les mans plenes de zigots de formigues. ¿Sabeu llegir els signes?*¹⁵

*¿Qui en sentir el crit d'un infant sap si riu o plora?*¹⁶

I entén l'home els signes que la natura li transmet?

La llum exhala pus, el pleniluni ens ferirà els ulls amb foc. I

*Per totes les bandes el manual substitueix el text.*¹⁷

10. *Op. cit.*, pàg. 10.

11. *Op. cit.*, pàg. 10.

12. *Op. cit.*, pàg. 26.

13. *Op. cit.*, pàg. 11.

14. *Op. cit.*, pàg. 13.

15. *Op. cit.*, pàg. 11.

16. *Op. cit.*, pàg. 13.

17. *Op. cit.*, pàg. 15.

La reflexió, l'expectació, les qüestions enfront de la natura, esdevenen escriptura, signes, i aquests porten la reflexió més enllà: al món i a les seves relacions i elements, dels quals l'escriptura mateixa també participa:

*¿És possible cap vivència, cap creació fora de tot poder, fins i tot el que genera la pròpia voluntat?*¹⁸

I si

*El qui esguarda no parla ni escolta: demana,*¹⁹

el poeta ara parla, no només rep de l'entorn, sinó que l'esguard l'ha dut a viure. Ara viu, parla, i diu com allò que ha generat el text —la natura, la seva visió— cada vegada és més lluny d'aquest món.

*Aprendrem de bell nou a cavar la terra?
Recordarem els noms dels arbres: llimonera, taronger, pomera,
pi, xiprer, llorer...?*²⁰

I l'home ja no en sap els secrets ni faisons

*Ara ens adonam del perfum aromàtic quan les seves essències
són matèria de foc.*²¹

*Quan arribarem a la festa de la sal?*²² ¿Quan serà possible arribar una altra vegada a l'inici, no ja amb els ulls d'individu-infant, sinó amb els ulls adults i del món?

Fixem-nos com *La festa de la sal* segueix el mateix procés argumental i especulatiu que un treball d'investigació o un teorema científic: la reflexió sobre allò observat en la natura ens introdueix a la reflexió sobre un mateix i sobre el món, en aquest cas mitjançant l'escriptura. Però aquí, quan el món entra en joc, es qüestiona aquest

18. *Op. cit.*, pàg. 15.

19. *Op. cit.*, pàg. 17.

20. *Op. cit.*, pàg. 12.

21. *Op. cit.*, pàg. 18.

22. *Op. cit.*, pàg. 19.

vehicle (l'escriptura, el gaudi) i el món mateix; i es fa pràcticament impossible de tornar a la situació inicial. Com més ens endinsem en la festa de la sal, més llunyana es troba.

Aquesta visió, aquesta reflexió, continua en els altres aplecs del llibre. *Granalla*, molt més dispers i divers que els altres dos (i el títol ja ens ho avisa), va il·luminant ací i allà, amb diverses pinzellades d'aquesta reflexió, altres aspectes diversos, i a la vegada continua el discurs.

La mirada del poeta mira i penetra i sintetitza. Per un cantó, s'interroga encara, observa expectant l'entorn. Per una altra banda, analitza, classifica, explica, diu els noms. El poeta, el científic, sap que té el món, que el pot dir i estudiar i en coneix les lleis, però sap que, a la vegada, el món li és desconegut i superior, i li cal explicar-se'l —també—, com els antics, pel mite. Sísif:

*«un ésser humà és per a una sola vida,
cal retenir la pedra amb força»,
diu l'enteniment general.
Emperò, mai no són els mateixos tords
els que arriben amb l'hivern a la Mediterrània.²³*

El mite, on s'acorden el nou i el vell, i també la Poiesi i la Ciència i eixos i concepcions de l'univers. *El mite de Sísif* és, en aquest aspecte, prou central i representatiu de la incursió mútua i la interacció d'aquests dos mons, un dels motors i esgrafiats de la poesia de l'Àngel Terron.

Una poesia que es mostra, potser, en tot el seu ventall a *La creació científica*, l'últim recull del llibre, que en ser temàticament el més proper a aquella *Iniciació a la química*, hi podem veure, precisament per això, el que a l'inici d'aquesta nota remarcava: ara ja es tracta de «La Creació».

Una creació científica que és poètica (o a la inversa?) i que invoca Goethe, Estesícor, i Mateu Orfila i Boltzman, que llegeix Shakespeare i

Ell voldria percebre estes músiques que en el sonet són evidents, i suposa i sent, emperò no defineix en la natura,²⁴

23. *Op. cit.*, pàg. 31 (*El mite de Sísif*).

24. *Op. cit.*, pàg. 50 (*Boltzman llegeix Shakespeare*).

i Vant Hoff, que renuncia a la poesia per la ciència (allò que Terron no pot —ni li cal— fer).

Una creació que parteix —també en la imatgeria— dels quatre punts cardinals: Aigua, Aire, Terra i Foc, i l'home al bell mig. I la sal. Però sobretot l'Aigua, omnipresent en els poemes (amb la sal: la llàgrima i la suor: l'home). I, juntament amb els elements, l'estat, el seu i el del poeta, la quietud de l'aire i del món, de les coses, el silenci i el repòs. El laboratori, la cambra del poeta:

*És contrari el so a la intimitat de l'aire?*²⁵

*És tan difícil tot moviment, tan factible el signe. Ressona on el so no és, on no plou.*²⁶

*No hi ha quietud sonora, com no hi ha llençols blancs.*²⁷

Una creació, una poesia, que ens parla d'aquest estat des d'aquests elements i des del seu estudi, les seves regles, lleis, que esdevenen (si no ho eren ja) matèria poètica.

Una poesia des de la qual s'invoca amigablement, amablement, quasi amb veneració, els antecessors del poeta:

*Ningú no em donà notícia de vós,
res no en diuen En Marian Aguiló, En Bover, En Font i Sagué:
us he trobat entre les meves mans, flames innobles,
emperò em negau el nom i la vostra època
perquè vós mai no parlau d'aus blanques, foc o planetes:
el vostre amagatall és fosc.*

*O és que vivieu en l'esplendor?*²⁸

o se'ls jutja sorneguerament:

*Proust fabricà amb platí els seus gresols
i establí la llei de les proporcions constants.
Berthollet sols disposava d'orgull i ferro.*²⁹

25. *Op. cit.*, pàg. 11.

26. *Op. cit.*, pàg. 13.

27. *Op. cit.*, pàg. 46 (*L'alquimista Maria la Jueva ensenya a la seva deixeblla les propietats del bany de vapor*).

28. *Op. cit.*, pàg. 40 (*Tractat del salnitre*).

29. *Op. cit.*, pàg. 48 (*El Platí*).

Una poesia feta pel mestre, com Orfila:

*Res tan profitós com intentar ensenyar; tanmateix, l'acció és inútil. A l'ensenyament no és la lletra el que compta, sinó l'afecte o l'amor.*³⁰

I que, com Orfila, tot sovint no gosa degollar el ca; no gosa, encara que sigui la clau del saber desitjat, arribar fins al fons d'ella mateixa. Però se'ns dóna tota i es conserva així en un estat virginal de llac en calma; i així la sabem.

Una poesia que se sap el goig i la bellesa, i els de la ciència (*Per ventura no és jogosa la geometria?*³¹), dels elements, de la seva història; les intimitats petites, els racons de llum, de record, de placidesa. Una poesia que sap la química també mirall dels homes i del món.

Una poesia que també es deu confiar, com Francis Albert Cotton, a l'atzar.

*Em succeí a mi
com al colleccionista d'himenòpters
que, un dia sense saber com,
es troba bategant sota el seu filat
una papallona sorprenent,*³²

perquè d'ella és també l'atzar, la sorpresa, com ho és de la ciència; l'atzar que comporta l'estudi, el viure atent, l'observació; l'atzar que conté el llenguatge, i l'home.

Una poesia que veiem feta com la molsa, com les algues: en el món, i a recer del món. A poc a poc, amorosament, amb treball i goig, i dolor.

Una poesia que és d'una llengua precisa, rica, neta i treballada; una llengua com un compost de química orgànica, on la complexitat és només aparent per la riquesa de variacions i matisos en un mateix arbre d'entrellaços; que és rigorós i precís en la seva estructura i formació, i —qui en dubta a hores d'ara?— essencialment bell.

30. *Op. cit.*, pàg. 42 (*Orfila degolla un ca*).

31. *Op. cit.*, pàg. 24 (*Celebració de Saadi*).

32. *Op. cit.*, pàg. 52 (*Francis Albert Cotton descriu la seva troballa dels clusters metàl·lics*).

I l'Àngel Terron, a una mà la llengua i a l'altra la química, sap ser-ne el portador —l'home—, l'eix. I plega les mans al seu si i esdevé el poeta.

*(¿Qui no canviaria de vida
arran d'una bella conversa? ³³)*

VÍCTOR SUNYOL I COSTA

33. *Op. cit.*, pàg. 23 (*El cos*)